
**TERCANLI FIKRA TİPİ HANIM OSMAN
(Hayatı-Fıkra Tipleri İçindeki Yeri- Fıkraları)**

**HANIM OSMAN THE TYPE OF CHARACTER FROM TERCAN
(The life –The Place in the types of character The Anecdotes of
Him)**

**Yard. Doç. Dr. Ruhi KARA
Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi**

ÖZET

Fıkralar gülüp eğlendiren, hoşça vakit geçirmek amacıyla söylenen, aynı zamanda düşündürme ve ders verme özellikleri de bulunan sözlü anlatımlardır. Mahallî Fıkra Tipleri sadece kendi yaşadıkları bölgede tanınan fıkra tipleridir. Bu çalışmamızda Erzincan'ın Tercan ilçesinde yetişen mahallî fıkra tipi Hanım Osman tanıtılacaktır.

Anahtar sözcükler: Fıkra- Mahallî Fıkra Tipi- Hanım Osman

ABSTRACT

The anecdotes are the oral expressions which have also features both giving lesson and thinking. Which are told to spend the funny time, amused by laughing. The local anecdote types are known in the district only lived itself. In our study, it will be introduced Hanım Osman, the type of the local anecdote, who grew up at the town of Tercan in Erzincan.

Key Words: Anecdote- The Local Anecdote Type- Hanım Osman

Kültür hayatımızda önemli bir yeri olan fıkra türü; masal, efsane ve hikâye gibi sözlü anlatıma dayalı halk edebiyatı ürünlerindedir.

Halk zekâsının bir ürünü olan fıkraları genellikle gülüp ve eğlenmek, hoşça vakit geçirmek amacıyla söylenmelerine karşılık, düşündürme ve ders verme özellikleri de vardır. Nükteli kısa hikâyeler olduklarından akılda da kolay tutulurlar. Ayrıca içinde mizah ve hiciv unsurları da bulunur. Fıkroda olay gerçek hayattan alınmıştır; konu son derece kısa, anlatım ise yoğundur; zaman ve mekân genellikle belirsizdir; olay çoğu defa bir veya iki kişi etrafında gelişir; ince bir mizah ve hikmetli bir sözle son bulur.

Fıkralar genellikle tarihin belirli dönemlerinde yaşamış ve topluma mal olmuş kişiler (Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa), din adamları (Bektaş, Kadi, Hoca), belirli bir bölge halkı (Karadenizli, Kürt, Kayserili, Arnavut,

Trakyalı, Yahudi), sadece yaşadıkları bölgede tanınan tipler (İbik Dayı, Çivit Emmi, Hanım Osman) üzerine söylenir.

Fıkraların eğlendirme, güldürme, hoşca vakit geçirme özellikleri yanında, eğiticilik özellikleri de vardır. Kısa ve yalın bir biçimde anlatılan fıkralar; bir fikri daha iyi anlatmak, canlı ve ilgi çekici bir biçimde belirtmek, akılda kalıcılığını sağlamak amacıyla sık sık başvurduğumuz bir anlatım uslubudur.

Fıkra kelimesi ilk defa Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lûgati't- Türk adlı eserinde "Külünç" ve "Külüt" olarak karşılık bulmakta olup, fıkra metni yoktur. Fıkra kelimesi dilimize Arapçadan geçmiş; hikâye, kıssa, masal, lâti-fe, mizah, nükte, şaka, gülmece kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu kelimeler fıkra kelimesi karşılığı olarak kullanılmakla birlikte, aralarında çok az anlam farklılıkları vardır.

Fıkra kelimesi Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde "Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli güldürücü hikâye, anekdot" şeklinde tarif edilmiştir. (1998: 498)

Fıkra umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle, "hisse" kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizah, tenkit ve hiciv bulunan sözlü kısa hikâyelerdir. (Elçin,1986: 566)

Fıkralar tek motife yer veren kısa anlatımlar olup, günlük hayatta çeşitli vesilelerle anlatılırlar. Bazen bir meseleyi açıklamak, bir konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak için anlatılırlar. Bazı fıkralar kahkahalarla güldürürken, bazıları sadece gülümseme vesilesi olur. İçlerinde sadece düşündürmeleri de vardır. Hatta bazılarını anlamak için ilgili olduğu konuda bilgi sahibi olmanın gerektiği unutulmamalıdır. (Sakaoğlu, 1992: 13)

Fıkralar araştırmacılar tarafından tiplere ve muhtevaya göre tasnif edilmiştir. Pertev Naili Boratav, Dursun Yıldırım, Saim Sakaoğlu tiplere göre tasnif yapmış, Nevzat Gözaydın muhtevayı esas almıştır.

Fıkralar üzerine yapılan araştırmalar daha yenidir. Pertev Naili Boratav, Nevzat Gözaydın, Dursun Yıldırım, Saim Sakaoğlu, Fikret Türkmen ve İbrahim Altunel bu sahada araştırma yapan öğretim üyelerinden bazılarıdır.

Fıkra tipleri üzerinde çalışma yapan Dursun Yıldırım bu hususta şöyle demektedir: "*Türk Edebiyatında -ister sözlü ister yazılı gelenekte olsun bütün- fıkralar şu veya bu şekilde halkın yarattığı herhangi bir fıkra tipine bağlı olarak anlatılır. Fıkraların temel hususiyetlerinden biri de budur. Fıkra tipi, fikranın bir kahramanıdır; ama tek kahramanı değildir. Çünkü*

fıkra da yer alan başka kahramanlar da bulunabilir. Türk coğrafyasının küçük bölge ve yörelerinde tanınan, bilinen mahallî fıkra tipleri sadece çevre halkı tarafından benimsenmişlerdir. Daha geniş alanlara yayılmamışlardır. Bunlara bağlı olarak anlatılan pek çok fıkra kendilerinden daha ünlü fıkra tiplerine bağlanarak anlatılır. Fıkraların umumî tasnif ve tahlillerinde bu problemin göz önünde tutulması ve bilhassa inceleme sırasında sözü geçen tiplere bağlı fıkraların ayrıca ele alınmasında fayda vardır. Böylece, bölge ve yörelerimizdeki halkın olaylar karşısında tutum ve davranışlarını bir tablo içinde göstermek imkânını bulmuş oluruz. (Yıldırım, 1999: 18)

Üzerinde çalışma yaptığımız mahallî fıkra tipimiz Hanım Osman, Saim Sakaoglu'nun yapmış olduğu tasnife göre; "Tarihte yaşamış şahıslar etrafında teşekkül eden fıkralardan, sadece yaşadıkları bölgede tanınan tipler" grubuna girmektedir.

I. HAYATI

Cumhuriyetin 75. yılı kutlama faaliyetleri içerisinde; Tercan İlçe Yıllığı'nı hazırlama çalışmalarımız sırasında Hanım Osman'ın bölgede tanınan ve sevilen bir fıkra tipi olduğunu tespit ettik.

Hanım Osman, 1901 yılında Erzincan'ın Tercan ilçesinde doğmuş, 1956 yılında aynı ilçede vefat etmiştir.

Osman Efendi, ilköğretimini Tercan ilçesinde yapmış, bazı sebeplerden dolayı tahsiline devam edememiştir. Gençlik yılları Tercan'da geçmiş; ticaretle uğraşmış, tahsildarlık yapmıştır. Ömrünün tamamını Tercan'da geçiren Hanım Osman, çevresinde sevilen, sayılan aranan birisidir.

Hanım Osman'ın gerçek adı Osman Kalkan'dır. Hanım Osman lâkabı kendisine çevresi tarafından verilmiştir.

2. LÂKABI

Osman Kalkan görevi gereği Tercan ve Tercan'a bağlı köyleri sık sık dolaştığından, her tabakadan insanla muhatap olur, zaman zaman onların davetlerine katılmış. Çadirkaya kasabasında bir kıza âşık olmuş. Kasabaya daha sık gidip gelmeye başlamış. Çadirkayalılar Osman Efendi'nin bu gidiş gelişlerinden şüphelenmişler. Bunun kasabadan bir kıza âşık olduğunu öğrenmişler. Bu durumdan pek hoşnut olmamışlar. Osman Efendiye ders vermek amacıyla onu köyelerine davet etmişler. Yemekler yendikten sonra, köylüler Osman Efendiye yaptığı işin yanlış olduğunu üstü kapalı olarak anlatmışlarsa da, O anlamamazlıktan gelmiş. Osman Efendinin bu tavrı kasabalı-

ları çok sinirlendirmiş. Hemen ellerini, ayaklarını bağlayarak, zorla bir kilo fındık içi yutturmuşlar. Yuttuğu fındıklardan çok rahatsız olan Osman Efendi, yarı baygın bir vaziyette Tercan'a gelmiş, iki üç ay yuttuğu fındıkların acısını çekmiş.

Başına gelen bu olaylardan ders almayan Osman Efendi, kasabaya yine sık sık gitmeye başlamış. Kasabalılar bunu yine takip etmişler, atını misafir olacağı evin ahırına bağlarken yakalamışlar. Elbiselerini çıkarıp, atının üzerine çıplak bir vaziyette bindirerek Tercan'a göndermişler. Yarı çıplak bir hâlde ilçeye gelen Osman Efendi, çok utanmış, kendisini karşılayanlara bir şey diyememiş. Bu olaydan sonra ona "Hanım Osman" lâkabını takmışlar. İlçede bu isimle tanınmış.

3. FIKRA TİPLERİ İÇİNDEKİ YERİ

Hanım Osman, Tercan'da doğmuş, çocukluk ve gençlik yılları bu ilçede geçmiştir. Fıkralarının tamamı bu yöre ile ilgilidir. Hanım Osman'ın bölge fıkra tipi olması ve şahsiyetinin oluşmasındaki en önemli sebep; ticaretle uğraşması ve tahsildarlık yapmasıdır. Yaptığı görevlerden dolayı, her yaştan, her meslekten, her yöreden insanlarla muhatap olmuş, geniş bir sosyal ve kültürel çevre edinmiştir. O dönemde devlet memuru olmanın nimetlerinden istifade etmiş, eş dost sahibi olmuştur.

Osman Efendi'nin geniş çevresi ile ilişkisi, karakter yapısıyla birleşince onu sevilen bir bölge fıkra tipi yapmıştır.

Hanım Osman'ın fıkralarındaki en önemli hususlardan biri kendini saflığa vererek, bilmiyormuş gibi davranıp, karşısındaki kişiyi zor duruma düşürmesi ve mahcup etmesidir. Fıkralarının tamamında zeki oluşunun, kurnazlığının, hazır cevaplılığının izleri görülür. Fıkralarında kimseyi incitmek gayesi gütmmez, söyledikleri karşısındakileri daha temkinli olmaya mecbur eder.

4. FIKRALARI

Hanım Osman'ın dokuz fıkrası tespit edilmiştir. Onu tanıyanlardan çoğunun vefat etmesi, hayatta olanların başka yörelere göçmesi nedeniyle fazla metin derleme imkânımız olmadı. Fıkralar onu iyi tanıyan, onunla arkadaşlık eden Öğretmen Mustafa Uçar ve Berber Tahsin Pir'den derlenmiştir.

Hanım Osman'ın nüktelerinden kimse incinmezmiş, o şaka yapmayı ve kendisine şaka yapılmasını severmiş. Kendisine yapılan en ağır şakalar-

---

dan dolayı kimseye kırılmazmış. Bulunduğu görevler icabı, ilçenin beyleri, ağaları ile yakın dostluklar kurar, onlara sık sık ziyaretlere gidermiş.

Osman Efendinin fıkralarındaki nükte genellikle söze dayanmaktadır. Harekete dayananların yanında her ikisini de bir arada görmek mümkündür.

Tercan ilçesinde tespit ettiğimiz Hanım Osman, o yörede yetişmiş, o yörenin kültürünü yansıtmış, nükteleri ile insanları güldürmüş, düşündürmüş, eğlendirmiş bir mahallî fıkra tipidir.

KAYNAK ŞAHISLAR

Adı Soyadı :	Mustafa UÇAR	Adı Soyadı :	Tahsin PİR
Doğum ve Ölüm Tarihi:	1930 – 31 Ağustos 2002	Doğum Tarihi :	1915
Tahsili :	Yüksek Okul	Tahsili :	İlkokul
Mesleği:	Emekli Öğretmen	Mesleği:	Berber
Anlattığı Fıkralar :	3, 7	Anlattığı Fıkralar :	1,2,4,5,6,9,10

M E T İ N L E R

A. MUHATABIN ALAYA ALINDIĞI FIKRALAR

1. HANIM OSMAN'IN SAZI

Osman Efendinin kirve olduğu çocuklar kendi aralarında eğlence düzenlemişler. İlçede çok aramalarına rağmen saz (bağlama) bulamamışlar. “Osman Efendi’de vardır.” diyerek hep birlikte gecenin geç vaktinde kirvelerinin kapısını çalmışlar. Derin bir uykuda olan Osman Efendi çok korkar ve hemen kapıyı açar. Çocuklar hep bir ağızdan:

“Amca, sizin sazı almaya geldik.” deyince, Osman Efendi çok sinirlenir fakat belli etmez. Hemen cevabı yapıştirir:

“Bizde saz yok, Kuran-ı Kerim isterseniz vereyim.” demiş. Çocuklar beklemedikleri bu cevap karşısında şaşırıp eli boş dönmüşler.

2. ALİ'NİN ETEĞİ

Hanım Osman'nın Alevî arkadaşlarından biri bankadan aldığı kredinin eksik kalan kısmını tamamlaması için ondan borç ister. Osman Efendi'nin aklına hemen bir kurmazlık gelir. Bilerek kardeşi Ali'ye gönderir. Arkadaşı, Ali'ye gider, o da “yok” deyince tekrar Osman Efendi'ye gelir:

“Osman Efendi, kardeşin Ali'ye gittim. O da parasının olmadığını söyledi. Benim bu işimi ancak sen hâlledersin.” diye yalvarır.

Osman Efendi arkadaşının istediği parayı arar, bulur. Vereceği zaman:

“Tutmuşsunuz Ali'nin eteğini, bak yine size Osman'dan fayda var.”

3. DİN İMAN İSTEMEK

Tercan'a yeni atanan memurlardan biri esnafa borçlanır, zamanında ödeyemez. İlçede kimseyi tanımadığı için borç bulamaz. İlçedekiler Hanım Osman'dan para temin edebileceğini söylerler. Memur sora sora Osman Efendi'nin evini bulur. Kapıyı çalar. Kapıya çıkan kişiye Osman Efendi ile görüşeceğini söyleyerek beklemeye başlar.

Evine gelen memurun kendisiyle ne konuşacağını merak eden Osman Efendi çok endişelenir, içeriye davet eder. Memur sıkılarak:

“Bey, senden bir ricam olacak” der demez, Osman Efendi doğrularak diz üstü oturur. Heyecanla:

“ Estağfurullah beyefendi, buyurun rica ne demek emriniz olur.” Memur, Osman Efendi’nin durumundan bir şey anlamaz. Şaşkınlıkla:

“ Şey... Mümkünse biraz borç isteyecektim.”

Osman Efendi derin bir nefes alarak ayağa kalkar. Rahat bir şekilde yerine oturur:

“Hay seni sağ olası yeğenim, dur senin elini öpeyim. Beni hayli korkuttun. Zannettim ki benden din iman isteyeceksin. İstedğin para olsun. Senin yanında paranın sözü mü olur!” diyerek memurun arzusunu yerine getirir.

4. HANIM OSMAN’IN KİRVELİĞİ

Osman Efendi Tercan’nın ileri gelen Alevî beylerinden birine kirve olur. Bey, Hanım Osman’ı köyüne “kirve davetine” çağırır. Osman Efendi köyde on beş gün misafir edilir. Hizmetçiler kendisine her gün kuzu büryanı pişirir, en iyi şekilde ağırlarlar. Bey, Hanım Osman’ı köyden çeşitli hediyelerle uğurlar.

İlçeden bazı kişiler Osman Efendi’nin döndüğünü duyar ve evine hoş geldin demeye giderler:

“Osman Efendi, yediğin içtiğin senin olsun. On beş gün boyunca nasıl vakit geçirdin, neler yaptın?” diye sorarlar. Osman Efendi gördüğü izzet ve ikramdan bahsettikten sonra:

“Vallahi ne diyeyim. Köy, köy olarak çok iyi de ne yazık ki Müslüman elinde değil.”

Bu sözü kısa zaman sonra kirvesi duyar. Bir mecliste Osman Efendi’ye:

“Kirve, köyümüze geldin, on beş gün yedin, içtin, her türlü ikramı gördün. Buna karşılık sen böyle böyle demişsin. Biz Müslüman değil miyiz?” diye sitem eder.

Osman Efendi durur mu? Cevabı hazırır:

“Kirve, ben sana kurban olayım. On beş gün orda kaldım. Ama bir kerecik olsun ezan sesi işitmedim.” deyince Osman Efendi’nin kirvesi bir şey söyleyemez, hemen oradan ayrılır.

5. KUZUNUN BUDU

Dönemin Başbakanı Şemsettin Günaltay Tercan'ı ziyarete gelir. Alişan Beyler Başbakanı kendi hanelerinde misafir ederler. On beş yirmi kuzu büryani hazırlanır, kasabadan ve köyden de konuklar gelir. Osman Efendi yemeklerin piştiği mutfağa girer. Büryanı görünce aklına bir kurnazlık gelir, yemekleri hazırlayan arkadaşına rica eder:

“Dayı oğlu, şu kuzu budunu tandır ekmeğine sar ver ki bizim Ali ile Yahya'ya götüreyim. Yarın desem ki çok et vardı, çok güzel bir ziyafet verildi, inanmazlar.”

Osman Efendi kuzu budunu tandır ekmeğine ve gazete parçasına sararak daha sonra götürüm diyerek dolabın rafına kor. Arkadaşı:

“Osman Efendi, bu kadar insan içinde et durur mu? Alır götürürler” der.

Osman Efendi gayet sakin tavırla:

“Kuzu budunu alacak olanlara bunu sadece “La ilahe illallah” diyenler yer dersen ona buradakilerin hiç biri elini vurmaz.”

6. HANIM OSMAN'IN LİMONLARI

Hanım Osman Mercan'a gitmek için arkadaşlarıyla birlikte Erzurum garında tren bekler. Tren gelir, on iki kişi bir kompartımana sıkışarak otururlar. Kondüktör bilet kontrolü için Osman Efendi ve arkadaşlarının bulunduğu kompartımana gelir. Biletleri kontrol ettikten sonra gözü Osman Efendi'nin limon sandığına ilişir. Osman Efendi limon sandığının kendisinin olduğunu söyler. Kondüktör:

"Amca, limon sebzedden sayılır, onu ambara verip gideceğin yerde alacaksın, ayrıca ücret ödeyeceksin." der.

Osman Efendi gayet sakin bir vaziyette limon sandığını raftan indirir, kapağını kırar, içindeki limonları yanındaki on iki arkadaşına üçer beşer paylaşır. Boş sandığı memura uzatarak:

"Bu da sana" der.

Memur çaresiz kalıp başını sallayarak:

"Amca sen ne adammışsın? Bu ne zekâ!" der ve oradan ayrılır.

B. ALAYIN SÖZ KONUSU OLMADIĞI FIKRALAR

7. CENNET TAAMI

Hanım Osman, kendi köyünde ortakçısına misafir olur. Öğün vakti olunca ev sahibi sofraya kabak lapası getirir. Osman Efendi bu yemeği hiç sevmediği için hemen bir kurnazlık düşünür ve ortakçısına:

“Benim gibi günahkâr bir kulun cennet taamı yemesi uygun olmaz. Günaha gireriz. Yiyeyeğim götü boklu tavuk. Sen iyisi mi bana bir tavuk kes de onunla idare edelim.”

Ev sahibi bu istek karşısında şaşırır. İstemese de Hanım Osman’a evinden bir tavuk keser, yedirir.

8. TREN YOLCULUĞU

Hanım Osman Tercan’a gelmek için Sivas’tan trene biner. Büyük bir telâş içinde olduğundan bilet almayı unuttur. Kondüktör bilet kontrolü için kompartıman camlarına vurarak uyarır. Osman Efendi kondüktörün bu uyarısını duyunca hemen kalkıp namaza durur. Kondüktör onun namaz kıldığını görünce sonra gelirim diyerek oradan ayrılır ama kontrole ne zaman gelse Hanım Osman’ı namaz kılarken görür. Memur Erzincan’da görevi başka arkadaşına teslim edince Osman Efendi’yi not ettirir. Yeni görevi teslim alan kondüktör de bilet kontrolünde onu namaz kılarken bulur. Bu namaz ve kontrol Mercan istasyonuna kadar devam eder. Osman Efendi Mercan istasyonuna yaklaşınca selâm verip namazı bitirir. O sırada memurun kapıda beklediğini görür:

“Memur Bey, Sivas’tan buraya kadar sülalemin kaza namazını kıldım, yine de kurtulamadım.” der. Çantasından bir çörek çıkararak kondüktöre verir:

“Az sadaka çok belâyı def eder” deyip eşyalarını alır Mercan istasyonunda trenden iner.

TAVŞAN BÜRYANI

Osman Efendi'yi Alevî arkadaşlarından biri köyüne davet eder. Hanım Osman odaya giderken kuzu büryanı pişirildiğini görür ve sevinir. Bu sevinci fazla sürmez. Çünkü ziyafet için on kişinin davet edildiğini görür, morali bozulur. Selâm verip oturur. Bu kadar kimseyi bir kuzunun doyuramayacağını, aç kalacağını düşünür. Aklına bir kurnazlık gelir. Davet edilenlerin tavşan eti yemediklerini bilir ve kendi kendine:

“Ya hu, bu kirvem de her zaman tavşan büryanı yapıyor. Tavşanı her mevsimde bulmak zor olur. Sağ olsun bizim için bir sürü sıkıntıya girmiş.” der.

Bu sözü duyan misafirlerin hâl ve hareketleri aniden değişir. Onlar kuzu büryanı yemek için davet edildiklerini biliyorlardı. Aralarında işaretleşerek pişen eti yememeye karar verirler. Kuzu büryanı sofraya gelir. Osman Efendi dışında kimse itibar etmez. Hanım Osman yaptığı plân neticesinde bu kuzu büryanını tek başına afiyetle yer.

KAYNAKLAR

Elçin, Şükrü (1986). Halk Edebiyatına Giriş, Ankara

Sakaoğlu, Saim (1992). Türk Fıkraları ve Nasrettin Hoca, Konya

Türkçe Sözlük (1988). Ankara

Yıldırım, Dursun (1999). Türk Edebiyatında Bektâşi Fıkraları, Ankara